

Nahromadenie kníh si vynútilo ukladať ich na jednom mieste, a potom sa o ne starať, robiť medzi nimi poriadok, ochraňovať, označovať, využívať. Bol to začiatok knižníc, ktoré sa postupne formovali a rozrastali.

Knižnica v Prievidzi kedysi a dnes

Už staroveké národy – Babylončania, Egyptania, Asýrčania, Gréci, Rimania a iné sa stali priekopníkmi v oblasti knižnej kultúry a vzdelanosti. Najčastejšie to boli panovníci, ktorí zbierali knihy a zakladali knižnice. Prvé správy o tejto činnosti pochádzajú zo 6. storočia pred n. l. Vtedy sa v knihách začali objavovať významné poznatky vedy a umenia. Najstaršie knižnice boli v Aténach – Alexandrijská knižnica, Pergamská, neskôr aj knižnica Karola Veľkého a ďalšie.

Zásľuhu na rozvoji vzdelanosti na hornej Nitre mali predovšetkým piaristi, ktorých pozvala v roku 1666 grófka Khuen-Pálfiová. Zároveň sa zaviazala vybudovať piaristom kolégium so školou a knižnicou (1674), ktoré šírilo vzdelanosť a kultúru do mnohých krajov Slovenska. Piaristi, ktorí prišli do Prievidze, si so sebou priniesli knihy, ďalšie postupne nakupovali a zveľaďovali knižnicu. Medzi povinnosti rektora patrilo vymenovať stáleho knihovníka, pravidelne zabezpečovať finančné prostriedky na ochranu a väzbu kníh, na vedenie katalógov. Superior cenzuroval prírastok kníh, aby sa do knižnice nedostali knihy bez aprobácie a bez súhlasu priora. Knihovník viedol výpožičnú knihu s poznámkami o čase vrátenia požičanej knihy a sledoval, či rektor súhlasil so štúdiom knihy mimo knižnice. K povinnostiam knihovníka patrilo tiež dvakrát v týždni knihy čistiť, poškodené knihy opravovať, doplňovať fondy a zakázané knihy označovať. Piaristi prevzali aj bývalú knižnicu karmelitánov. Knižnica postupom času rástla nielen na základe nákupov z fundácií, ale i darmi, testamentárnymi odkazmi i od mecénov. Knihy darovali rektori, žiaci, rodičia, učitelia, autori kníh, farári aj mešťania. Základy piaristickej knižnice položil František Václav Hanák, ktorý doniesol asi 30 kníh rôznych autorov. V roku 1950, po zrušení rádov v Československu, bola knižnica prevezená na západné Slovensko do Marianky a odtiaľ na miestne pracovisko Matice slovenskej v Bratislave. V roku 1974 – 1975 bol fond knižnice prevezený do Matice slovenskej v Martine, kde sa skúmal

a reštauroval. Časť gymnaziálnej a kláštornej prievidzskej knižnice bola uložená vo fonde Ústrednej poľnohospodárskej knižnice Vysokiej školy poľnohospodárskej v Nitre, no neskôr bola aj táto prevezená do Martina.

Knižnica prievidzských piaristov, tak ako i ostatné kláštorné knižnice, mala vysokú úroveň. Bola nielen oporou vzdelávania stredoškolskej mládeže, no plnila tiež funkciu pedagogickej knižnice, aj keď v nej prevládala teologická literatúra. Po skatalogizovaní mala 4 455 jednotiek s prevahou kníh vydaných od 16. storočia do polovice 19. storočia dovezených z Varšavy, Krakova, Vratislavy a Prahy.

V sedemdesiatych rokoch 19. storočia boli v Prievidzi založené viaceré čitateľské krúžky. V roku 1896 napr. spoločenský krúžok, v roku 1903 si remeselnícka mládež ustanovila Továrišský spolok. Tieto ustanovizne mali svoje knižnice, žiaľ, bližšie informácie o nich sa nám nezachovali. Aktivizácia čitateľských krúžkov narastala v Prievidzi počas účinkovania Andreja Truchlého-Sytnianskeho (1870 – 1876), ktorý ako profesor náboženstva, kaplán a redaktor ovplyvňoval mládež aj národne.

Druhého júna 1919 bol prijatý zákon číslo 430/1919 Zb. z. o verejných obecných knižniciach, ktorý v tom čase patril k najlepším zákonom z oblasti knihovníctva v Európe. Svojím obsahom zákon vychádzal z anglického vzoru a bol mimoriadne pokrokový. Zdôrazňoval, že verejná knižnica je zložkou vzdelávacej sústavy, a preto sa má udržiavať z verejných prostriedkov. Má mať kvalifikovaných pracovníkov a musí byť prístupná všetkým občanom. Zákon doplnilo vládne nariadenie č. 212/21 Zb. z. o zverejňovaní súkromných knižníc. Na realizáciu zákona malo osobitný význam vykonávacie nariadenie vlády ČSR č. 607/1919 Zb. z. Prvý zákon o knižniciach v paragrafe 12 uvádzal osobitné podmienky pre Slovensko, pre ktoré povinnosť zriaďovať obecné knižnice stanovil až výnos Ministerstva školstva a národnej osvety z roku 1925.

Z archívnych materiálov, ktoré sa nám v snahe zdokumentovať históriu knižnice podarilo zhromaždiť usudzujeme, že v okrese Prievidza aj napriek tomu pristúpili k napĺňaniu zákona 430 z roku 1919 pomerne pružne, pretože prvé kroky zriaďovania knižníc sledujeme už od roku 1921, keď boli zakúpené knižničné skrine a knihy.

V Prievidzi bola v zmysle zákona verejná knižnica založená v roku 1922. Jej knihovníkom bol Ladislav Leday – obecný úradník. V januári v roku 1923 bolo na zasadnutí obecného zastupiteľstva schválené ustanovenie knižničnej rady, do ktorej boli zvolené také známe osobnosti ako Ján Žirko, Jozef

Sivák a Peter Bublík. Ešte v tom istom roku bola pri obecnej knižnici zriadená aj čítareň. Knižnica svoju prácu výraznejšie rozvinula až v roku 1924, čo usudzujeme z listu referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave zo dňa 27. 9. 1924 Mestskej rade v Prievidzi, v ktorom sa píše: „*Tunajší úrad s vďakou vzal na vedomie uznesenie Mestskej rady v Prievidzi o dispozíciách knižnice o 200 zväzkoch... Žiadame, aby podľa možnosti knižnica bola slávnostne otvorená a v predslve bol zvlášť zvýraznený jej význam pre vzdelanie a zušľacht'ovanie čitateľa.*“ (MV SR, Štátny archív Nitra, pobočka Bojnice, č. sp. 1461/1921.)

Štatistika knižnice za roky 1922 a 1923 nie je nikde zachytená. V roku 1924 mala knižnica 710 zväzkov kníh. V roku 1934 sa počet zvýšil na 1 519. Ako vidíme zo spisov Štátneho archívu v Nitre, pobočka Bojnice, knižniciam bola venovaná patričná pozornosť. Na nákup literatúry Okresný úrad v Prievidzi pravidelne prispieval. V roku 1936 mala knižnica 1 622 zväzkov. Dobrovoľný knihovník Ladislav Leday získal v roku 1935 98 čitateľov, v roku 1937 to už bolo 112 čitateľov. Z bývalej obecnej knižnice bolo možné zistiť údaje o počte čitateľov iba za roky 1935 a 1937. V roku 1934 knihovník vypožičal 4 141 kníh. V roku 1935 to bolo 4 114, v roku 1936 až 4 265 výpožičiek a v roku 1937 ich vypožičal 4 124. Podstatný nárast výpožičiek zaznamenala knižnica v roku 1941, keď dosiahla počet 6 968.

Dôležitým medzníkom vo vývine organizačného usporiadania knižníc bola celoštátna porada knižničných pracovníkov a inšpektorov v Medlove na Morave, kde sa položili základy vzniku okresných a krajských ľudových knižníc. O jej realizácii na Slovensku informoval obežník Povereníctva informácií a osvety č. 246/51 Zb. z.

Rada ONV v Prievidzi zriadila okresnú knižnicu v novembri 1951. Prvou knihovníčkou a riaditeľkou bola Helena Richterová. V roku 1953 bol vydaný vzorový štatút okresných ľudových knižníc obsahujúci sedem článkov. Bolo v ňom napr. i to, že knižnica má mať 3 – 4 samostatné miestnosti, v ktorých sa mali zriadiť: požičovňa pre dospelých, čítareň, požičovňa pre mládež, prípadne čítareň pre mládež a oddelenie doplnovania.

Žiaľ, musíme konštatovať, že budovanie OĽK podľa štatútu bolo skôr výnimkou. Priestorové a personálne vybavenie bolo nedostatočné, čo sťažovalo ďalší rozvoj knižničnej činnosti. OĽK v Prievidzi bola pôvodne umiestnená v Mestskom dome, odkiaľ bola presťahovaná na Okresný národný výbor – IV. referát. Činnosť knižnice sa rozbiehala veľmi pomaly, pretože knihovníčka pracovala iba dve hodiny denne. Pracovný úväzok jej bol od

1. januára 1952 rozšírený na osem hodín. Najdôležitejšou úlohou tohto obdobia bolo doriešiť priestory knižnice a spracovanie knižného fondu. Dňa 31. mája 1952 bola knižnica slávnostne otvorená v adaptovaných priestoroch suterénu Domu osvety. Všetky knihy boli uložené vo dvoch miestnostiach. Prostriedky na dopĺňovanie knižného fondu v prvých rokoch boli nedostačujúce. Jej hlavnými úlohami bolo budovať knižný fond a súčasne vytvárať okruh čitateľov. Oboje bolo ťažké, no druhé znamenalo prebojovať sa k srdcu človeka, vtrieť sa do intímnej oblasti jeho individuálnych záujmov cez hrádze každodenných starostí. V jesennom období sa záujem o knižnicu a čítareň začal zvyšovať. „*Vzhl'adom na to, že riaditeľka knižnice nestačila vybavovať všetky požiadavky čitateľov, vedenie Domu osvety zo svojho stavu zamestnancov dobrovoľne presunulo na výpomoc pracovníka Mikuláša Fabiša do okresnej ľudovej knižnice.*“

OLK v Prievidzi získala v roku 1954 titul Vzorná ľudová knižnica. V tom istom roku sa konala v Prievidzi prvá celoslovenská čitateľská konferencia o diele Kataríny Lazarovej *Osie hniezdo*. V roku 1958 bola na aktíve dobrovoľných knihovníkov okresu vyhlásená výzva na zlepšenie práce s knihou na dedine. Vzniklo tzv. „prievidzské hnutie“, ktoré sa potom rozšírilo i do ďalších okresov na Slovensku. Keďže nebolo finančne stimulované, po 2 – 3 rokoch zaniklo. V priebehu roku sa v Prievidzi uskutočnilo vzorové školenie dobrovoľných knihovníkov o poskytovaní knižničných služieb. Zorganizovala ho Matica slovenská a zúčastnili sa na ňom aj pozorovatelia z krajských knižníc. Z uvedených faktov môžeme konštatovať, že OLK v Prievidzi bola v týchto rokoch aktívna a úspešne rozvíjala svoju prácu.

Určitú stabilitu v rozvoji ľudových knižníc zabezpečil nový knižničný zákon č. 53/1959 o jednotnej sústave knižníc, ktorý okresným knižniciam stanovil plnenie funkcie mestskej knižnice, úlohy metodické, bibliografické, organizačné i ďalšie.

Tieto úlohy boli zvýraznené aj organizačným poriadkom, ktorý schválila rada ONV dňa 6. decembra 1960. Od roku 1965 fungovala Okresná knižnica v Prievidzi ako samostatná príspevková organizácia ONV s vlastným hospodárením a zabezpečovala financovanie a dopĺňovanie knižných fondov do všetkých ľudových knižníc v okrese. Došlo k zmene názvu z pôvodného Okresná ľudová knižnica v Prievidzi na Okresná knižnica v Prievidzi.

Božena Blaháčová

(dokončenie v budúcom čísle)